

INTEGRACIJA NEMŠKE LITERARNE PRODUKCIJE NA SLOVENSKEM V OKVIR SLOVENSKE LITERARNE VEDE Z VIDIKA SISTEMSKEGA PRISTOPA

Urška Perenič

Univerza v Mariboru, Slovenija

The article suggests theoretical criteria for the inclusion of Slovenia-based German literary production (particularly that of the 19th century) in the framework of Slovenian literary studies. The fundamental research of this production carried out within the field of Slovenian studies as well as that done by Slovenian Germanists is listed in the first part of the article. The integration of this literature into the Slovenian studies is justified sociologically as well as by its internal aspects. The argument is corroborated by the Schmidt conception of culture as a collective national programme. In this way, Slovenian and German literary production on Slovenian territory become parts of the same research focus.

Za naslovni pojem »produkcija« – namesto bolj ustaljenega izraza »ustvarjalnost«, ki se pojavlja v nadaljevanju – sem se odločila zato, da bi bila razvidnejša zveza s sistemsko teorijo, iz katere izhajam pri integraciji nemške književnosti na Slovenskem v slovenistične okvire. Sistemska teorija namreč pojmuje literaturo kot socialni sistem, v katerem so interaktivno povezane štiri delovalne vloge: produkcija, distribucija, recepcija in obdelava predstavljajo celoto literarnega procesa v neki dobi. Iz celostno naravnane pristopa k literaturi, ki ne ustvarja vrednostnega razločka med visokim-nizkim, ženskim-moškim, domačim-tujim, ampak ga zanimajo vsi komunikati, ki jim je skozi naštete literarne dejavnike v neki dobi pripisana literarnost, je razvidno, da je bila poleg slovenske tudi ta produkcija del kompleksne literarne komunikacije 19. in 20. stoletja, zaradi česar jo je smiselno vključiti v literarnovedno obravnavo. Pod nemško literarno produkcijo razumem množico nemških tekstov izpod peresa eno-oz. dvojezičnih avtorjev/avtoric, ki je nastajala v okvirih multinacionalne državne tvorbe od 2. polovice 19. stoletja¹ v slovenskem etničnem prostoru in je bila objavljena bodisi v literarnem in domovinsko-zabavnem ali kakšnem drugem časopisju bodisi je doživela samostojno izdajo.

Množico obravnav nemške literarne ustvarjalnosti na Slovenskem od 2. polovice 19. stoletja lahko razdelimo v dve večji skupini. Na eni strani so posamezne obravnave, ki so plod nacionalne literarne vede, na drugi strani so obravnave, nastale znotraj t. i. nenacionalnih literarnih ved; v mislih imam zlasti slovensko germanistiko. Z vidika slovenista »širokega

¹ Pa tja do leta 1918.

zanimanja«, ki presega meje slovenske literature, in je še kritičen do tradicionalnega, nacionalno usmerjenega literarnega zgodovinopisja, lahko le-ta dopolni slovenistična spoznanja.

Med vidnejšimi poskusi iz prve skupine naj omenim I. Grdino² in M. Hladnika, ki sta se s posameznimi prispevki dotaknila nemške književnosti na Slovenskem oz. njenih delnih vidikov in nakazala, v katero smer je mogoče razširiti in obogatiti obravnavo književnosti, pisane v slovenščini. Namen slovenističnih razprav sicer ni izrecno prispevati k integraciji nemške književnosti v slovenistične okvire, vendar je na posameznih mestih iz njih mogoče sporadično razbrati nekaj tehtnih argumentov zanjo. Tako npr. v Hladnikovih (1981; 1985) raziskavah slovenskega ženskega romana 19. stoletja ne prihaja do izraza le dvojezičnost slovenskega meščanskega bralca in njegovo povpraševanje, ki posega predvsem po nemški knjižni ponudbi iz neslovenskega prostora,³ marveč dejstvo, da je dvojezičnost dosegla tudi slovenskega literarnega proizvajalca. V mislih imam primer Luize Pesjakove in njeno dvojezično, slovensko-nemško avtorstvo. Ta del književnosti bi si zaslužil natančnejšo obravnavo⁴ tako z vidika pripadnosti ustvarjalca slovenskemu kulturnemu krogu kot z vidika eno- ali dvojezičnega slovenskega prejemnika. Ob slovenski zgodovinski prozi je bila nemška tvornost na Slovenskem nenazadnje pogosto premišljena strategija v vsesplošnem procesu narodnega konstituiranja. Prvi nemški pesniški poskusi Pesjakove segajo v leto 1843,⁵ medtem ko je leta 1885 izdala pesniško zbirko *Ins Kinderherz*. V njeni zapuščini je nemška povest *Marie*, ki čaka na temeljitejšo obdelavo. Tu so obsežni dnevniški zapiski in pisemska korespondenca v nemščini. V 19. stoletju med dvojezičnimi ustvarjalci ne moremo mimo manj znane Marie Luckmann,⁶ omeniti pa moramo še J. Alešovca, J. V. Koseskega, Vereno Baraga, Hedwig von Radics r. (H)altenbrunner, Johanno Mario Heinrich, iz poznejšega časa pa A. Karlin, nemško pesništvo L. Novy, Irene Schellander, M. Doujaka itd.

² Njegova so med drugim gesla o nemški ustvarjalnosti v *Slovenski kroniki XIX. stoletja* pa v *ES*.

³ Največ povpraševanja je po publicističnih in revialnih objavah iz nemškega prostora ter nacionalno nerelevantnih zvrsteh, kakršna je za razliko od zgodovinskega npr. ženski roman. Hladnik (1985) ugotavlja, da je bila potrošnja slednjega kriva za nižje naklade te zvrsti v slovenski različici.

⁴ Ne pa le bibliografske omembe.

⁵ »Poetische Versuche 1843–44« sem prikazala v *Slavistični reviji* (2006).

⁶ Luckmannovi sem se posvetila v dveh razpravah, ki sta navedeni v seznamu literature.

Med razpravami izpod peres germanistov⁷ velja omeniti zgodovinski oris nemške literarne ustvarjalnosti na Slovenskem, ki ga je v sredini devetdesetih let podal A. Janko (1995), s to problematiko pa se je ukvarjal še v nekaterih prispevkih. Njegove raziskave nemške tvornosti na Slovenskem posegajo daleč, v 16. stoletje.⁸ M. Birk (2002; 2003) je raziskoval nemško zgodovinsko povest na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja. V znanstveni monografiji (2000) je temeljito obdelal tudi nemško literarno tvornost v *Ilirskem listu* (1819–1849), literarnem časopisu v nemškem jeziku, ki je izhajal v slovenski provinci predmarčne Avstrije. Leta 2002 je Mira Miladinović Zalaznik izdala monografijo z naslovom *Deutsch-slowenische literarische Wechselbeziehungen*. Osrediščena je na nemško literarno tvornost v domovinskem in zabavnem listu *Carniolia* (1833–1844). Prispevek k raziskavam nemške literature na Kranjskem je dala tudi Tanja Žigon z obravnavo časnikov za domovinske interese *Triglav* (1865–1870) in z obsežnejšo raziskavo nemškega časopisja na Slovenskem (2001). K omenjenemu je potrebno dodati posamezna diplomatska dela, posvečena nemški literaturi na Slovenskem.⁹

Vse omenjene raziskave so tehtni prispevki k obravnavi nemške literarne produkcije v slovenskem prostoru. Dobro so podprte z argumenti in temeljijo na analizi konkretnega, največ po nemškem časopisju objavljenega literarnega gradiva, ki je izhajalo v času pred- in pomarčne Avstrije. Skladno s svojimi publicističnimi okviri je ta literatura obravnavana največ z ozirom na takratne slovenske politične in kulturne razmere. Tako npr. Miladinović Zalaznikova izhaja iz pojma »domovinskega«, kakor se je uporabljal v *Carniolii*. Nanašal se ni niti na nemški niti na slovenski nacionalizem, ampak je pomenil patriotsko delovanje v slovensko-avstrijskem duhu. V nadaljevanju pregledno prikaže, kako so se vanj vključevali tu objavljeni literarni prispevki ter bodisi na način vračanja k slovensko-slovanskim koreninam bodisi na način iskanja rešitve slovanskega problema v soglasju z avstrijskim državnim okvirom na poseben način držali zrcalo sočasnim političnim in kulturnim prizadevanjem

⁷ Ker vseh ni mogoče omeniti, se bom ustavila ob tistih, ki so ključne z vidika 19. stoletja. Že leta 1937 je J. Kelemina izdal knjigo *Slovenačko-nemački kulturni odnosi u srednjem veku*.

⁸ Iz leta 1957 je disertacija *Ostanki srednjeveškega nemškega slovstva na Kranjskem* J. Stanonika, ki je v osemdesetih letih prispeval še več raziskav o nemški srednjeveški književnosti s slovenskega področja. Pisal je tudi o Almi Karlin (2004).

⁹ Omeniti velja vsaj: H. Kojnik, *Odisejada Alme Karlin* (2002), M. Mugerli Lavrenčič, *Nemške pesmi Lili Novy* (2003), lastno diplomsko delo, posvečeno slovensko-nemškim literarnim stikom na primeru koroškega pisatelja J. F. Perkoniga in katerega segment je bil skrajšan za objavo v *Slavistični reviji* (2005).

naroda. (2002: 17) Med avtorji literarnih, domovinsko naravnanih prispevkov so obravnavani J. A. Babnik, L. Kordesch, R. Puff, del Prešernove nemške tvornosti (ista, 2002: 29–61). Skozi objektiv domovinskega je Birk prikazal nemško literarno snovanje v literarnem listu *Illyrisches Blatt*. Njegova raziskava nemške zgodovinske povesti slovenskih avtorjev, ki je našla svoje mesto v obeh omenjenih listih, prav tako upošteva funkcionalno povezavo med literaturo in obstoječimi političnimi razmerji moči. Izčrpno prikaže, kako so zgodovinske povesti posegale v antično-poganske in pokristjanjevalske čase, črpale snov iz zgodovine Kranjske, turških bojev in časa Ilirskih provinc ter skozi patriotsko-moralno idejno shemo služile zgodovinskemu utemeljevanju naroda ter tematizaciji avstrijskega patriotizma. Tudi literarne osebe so prikazane v zvezi z domovinskimi interesi, vrednotami in potrebami. (Birk, 2003)

Germanistu ni treba posebej utemeljevati svojega zanimanja za to produkcijo, saj ima trden argument že v njeni jezikovni podlagi, kot nosilca slovenske kulture pa ga zanima, kako se je ta s svojimi posameznimi elementi kazala v nemški jezikovni preobleki ter se v danih družbenopolitičnih okvirih razkrivala, bogatila in oplajala v dialogu z nemško. Položaj slovenista je nekoliko drugačen. Vpet v tradicijo nacionalnega literarnega zgodovinarstva, ki je še vedno zaznamovano z lingvocentrizmom, mora reflektirati svoje početje in v svojem raziskovalnem krogu natančneje utemeljiti zanimanje za te literarne procese. Medtem ko se je gradiva za obdelavo nabrala že težko pregledna vrsta, še vedno manjka trdnejša teoretska podlaga z metodološkim aparatom, ki bi omenjeno početje podkrepila. Kot slovenista in nemčistka sem del svojega raziskovalnega časa namenila t. i. margini nacionalnega literarnega sistema. Poleg zgoraj omenjene podhranjenosti za teoretsko-metodološko podlago sta bila motiva, ki sta me vodila in ki sta tudi argumenta za to početje, dva. Istočasno ju je treba razumeti kot *teoretsko podlago* za uvodoma obljubljeni integraciji. Kot bo razvidno iz zadnjega dela te razprave, gresta v smer empiričnosistemskega pristopa, dokler se integracija slednjič ne utemelji skozi konstruktivistično in schmidtovsko koncepcijo kulture.

1) Na eni strani je spoznanje »o problematičnosti tradicionalne, nacionalno orientirane literarnozgodovinske vede, ki je z diahronim pristopom nacionalno »čiste« literarne proizvode v nasprotju z nacionalno »nečistimi« uporabljala za to, da bi zgradila nacionalni literarni kanon in da bi tako kot kultura naroda in literatura tudi sama postala prostor konstituiranja narodne identitete« (Perenič, 2006: 244), pa je z vključevanjem v kulturno-politično akcijo, ki je imela za posledico tudi selekcijo gradiva po ključu jezika kot glavnega narodnokonstitutivnega

mehanizma, pozabljala na procese v književnosti sami. Taka veda v bistveno spremenjenih okoliščinah ne zmore več zadostiti zahtevam po intersubjektivni preverljivosti svojih rezultatov. Potem ko so s t. i. udržavljenjem narodnosti politično funkcijo prevzeli drugi sistemi (politični), ji je bil namreč odvzet moment narodne konstitutivnosti in obrambnosti, njeni rezultati pa so se izkazali za nestabilne.

Takšna literarna zgodovina je kratkovidna, saj ne upošteva vrste dejavnikov¹⁰, ki jih tu strnjeno podajam kot del zgoraj napovedane teoretske podlage.

- Sem spada specifika družbenih razmer, v katerih je ta literatura nastajala. Prikazati jih je mogoče kot dvojezičnost prostora in dobe z upoštevanjem razmerja med jezikoma, pri čemer ima nemščina status državnega, slovenščina pa deželnega jezika. Nemščina je iz tega razloga združevala širši diapazon komunikacijskih vlog. S formalno-pravnega vidika je bila v primerjavi s slovenščino v nadrejenem položaju in je pokrivala tako rekoč vsa področja družbenega delovanja. Dosegla je tudi kulturo, katere del je bila literatura, tako da je bila nemška ustvarjalnost samoumevna, aktualnim razmeram povsem ustrezajoča odločitev. Razen tega je imela nemščina razmeroma utrjen status jezika ožje družinske komunikacije v dvojezičnih meščansko-izobraženskih krogih, v katerih se je kalilo veliko nemških ustvarjalcev in ustvarjalcev tega časa.¹¹
- V prid nameravane integracije govorijo socializacijski vzorci meščansko-izobraženskih družin 19. stoletja, iz katerih je izšla večina nemško pišočin slovenskih avtorjev. Njihova (zgodnja) vzgoja je običajno potekala v nemščini, ne pa nujno v nemškem duhu, kar se kaže pozneje npr. v snovno-tematski in idejni plasti njihove produkcije. Nekateri posamezniki so se slovenščine učili sočasno ali se je priučili kasneje, na kar so vplivale spodbude iz slovenskega kroga.¹² Pretežno ali samo v nemščini so pisali tudi

¹⁰ (Gl. Perenič, 2008: 214–216)

¹¹ V sorodnem kontekstu, le da v zvezi z južnoslovanskimi književnostmi, Z. Kovač prav tako pokaže, kako »razmerja moči« med kulturami in književnostmi (pri čemer je ena običajno dominantna, druga pa podrejena) niso motiv za zamejitev obzorja z eno in brisanjem druge, temveč prej za bogatitev spoznanj. Kot temelj za obravnavo medkulturnih in literarnih stikov predlaga različne tipe sosedstev, in sicer notranje, zemljepisno, zgodovinsko, jezikovno in konfesionalno. (Kovač, 2005: 106)

¹² Tako npr. večkrat omenjena Pesjakova.

zato, ker so bili v njej bolj kompetentni, ne da bi se nujno odtrgali od slovenstva.

- Ob socioloških aspektih, kamor spada še pripadnost te literature slovenskemu prostoru – iz katerega so se črpale spodbude zanj – in pa ekonomski vzvodi – kar je bilo motivirano s strani obstoječih nemških publikacijskih možnosti in je obetalo tako pridobitev širšega recepcijskega kroga, in s tem boljše kulturno posredništvo, kot izboljšanje piščevih eksistenčnih pogojev –, je treba upoštevati tudi t. i. notranje kriterije te literature.¹³ Producentova vpetost v slovenski kulturni krog in njegova slovanska usmerjenost prihajata v tej literaturi do izraza kot vračanje k slovanstvu, njegovim koreninam in tvorita njen snovni in motivni krogotok, za kar uporabljam izraz »slovenska komponenta«, v literaturi pa se opazno manifestira v vsebinski in idejni plasti. Če upoštevamo, da je tudi literatura v okoliščinah, zaznamovanih z odsotnostjo udržavljene narodnosti, prevzemala vlogo političnega ozaveščanja, spada k slovenski komponenti artikulacija narodnega vprašanja v »nemški jezikovni preobleki«, ki je na poseben način izvrševala vlogo kulturnega posredništva. Sem sodi na eni strani tematizacija prepoznavalnih lastnosti, kvalitet, potreb in interesov naroda z ozirom na politične, gospodarske in kulturne pogoje, na drugi njegovih duhovnih in materialnih dosežkov ter kolorita slovenskega etničnega prostora z naravnimi, kulturnimi idr. posebnostmi.

Značilen je primer nemško pišoče slovenske pesnice Luize Pesjak,¹⁴ ki je literarne prispevke objavljala v več nemških glasilih na Kranjskem in kjer slovenska komponenta prihaja do izraza v njeni 1. priložnostni liriki, v kateri se subjekt vpenja v slovenski kulturni krog s čaščenjem njegovih sotrudnikov,¹⁵ 2. v slavljeni pesmi vladarski hiši, v kateri

¹³ Večinoma v ožji povezavi s socio-kulturnimi pogoji.

¹⁴ Povzemam po svoji razpravi »Teoretični nastavki v vključevanju nemškega opusa Luize Pesjak v okvir slovenske literarne vede – und doch geht es uns an« (2006).

¹⁵ Leta 1865 je v *Triglavu* objavila pesem »An Dr. Franz Prešern«. Nanj se obrača kot učenka, zdaj uveljavljena pesnica in izraža globoko spoštovanje njegovemu pesništvu. Z izbiro Prešerna kot osrednje figure, ki dobiva status umetniškega in človeškega zgleda, in ponižno prošnjo, da bi v nemščino prevedla njegovo poezijo, izraža pripadnost slovenskemu prostoru. Prištevanje subjekta k slovenskemu narodu je vidno v priznavanju vrednosti omenjenega pesniškega dosežka, ki je hkrati dosežek lastnega naroda, in v odločitvi za prevodno obliko kulturnega posredništva, ki naj predstavi slovenstvo v nemškem kulturnem krogu v čim boljši luči. (Perenič, 2006: 246)

želi subjekt zastopati slovensko skupnost in išče rešitev slovenskega problema v soglasju z avstrijskim patriotizmom¹⁶ in 3. v liriki, obarvani z lokalnim koloritom. Snovni vir je Kranjska npr. pri že omenjeni Marii Luckmann. V prvem delu zbirke *Poesien* (1899), zgovorno naslovljenem s Heimatgrüße, subjekt na različne načine preigrava svoje doživljanje Bleda z okolico in izraža globoko pripadnost slovenstvu, kar med drugim prihaja do izraza skozi idealizacijo tega dela etničnega prostora. Tematizirane so njegove kulturne in naravne posebnosti, subjekt pa se čuti z opevanim krajem notranje povezan in ga poimenuje domovina. (Perenič, 2007: 2008) Čeprav v navedenih primerih ni poudarka na zgodovinskem utemeljevanju naroda, kar se kaže v tematizaciji sodobnosti, ne z vračanjem k slavnejšim zgodovinskim obdobjem narodne zgodovine, in se narodno vprašanje rešuje bodisi z avstrijskim patriotizmom bodisi s krščansko idejno shemo ali je potisnjeno v ozadje, je subjekt prikazan glede na domovinske vrednote in pripadnost slovenstvu.

2) Z reševanjem te problematike je treba nadaljevati na podlagi empiričnosistemskih premis. Ob uvodoma povzetem sistemskem pojmovanju literature, ki želi biti pozorno na vse momente literarnega procesa in v namen celostnejšega prikaza enakovredno upoštevati vse komponente literarnega sistema, kot se je vzpostavljala v začetnih fazah od prve polovice 19. stoletja, se je izkazalo, da je bilo nemško pisanje slovenskih avtorjev tako z zgoraj prikazanega ustvarjalnega vidika kot z vidika distribucije – poleg *Ilirskega lista* in *Carniolie* ter *Triglava* omenimo v 19. stoletju sicer nemška, a s slovenskim duhom prežeta glasila, kakor so *Laibacher Zeitung*, *Laibacher Tagblatt*, *Blätter aus Krain* itd., ki so odpirala prostor literarnemu snovanju – in recepcije – ta literatura ima svojega bralca največ v dvojezičnem, slovenskem izobraženskem in meščanskem krogu – vključeno v kolesje slovenskega kulturno-literarnega življenja. To pa se je tako rekoč v celoti in ne glede na jezikovno podlago odvijalo glede na družbeno najširše relevantno in obče veljavno interpretacijo resničnosti, za katero je značilno nacionalno osišče. V (re)produkcijo političnih in kulturnih ciljev naroda je bila skozi tematizacijo in manifestacijo narodnokulturnega vedenja¹⁷ kakor večina slovenske vključena tudi nemška produkcija, ki je v tem času nastajala na Slovenskem. S produkcijo, distribucijo, recepcijo, ki so se sočasno odvijale v slovenščini, jo je potemtakem povezoval *skupni program oz. skupna kultura*.

¹⁶ Npr. njena pesem »Rudolfswerth (1865), ki tematizira slovensko-nemško vzajemnost, vidno v Rudolfovi naklonjenosti slovenstvu in zato zvestobi ljudstva vladarju (isto).

¹⁷ Medtem je po »drugem tiru« potekala tudi avtonomizacija literarnega polja; razvijala se je produkcijska veriga, knjižni trg in oblikoval se je recepcijski krog.

V pomoč pri (po)vezavi vseh komponent, ki so ne glede na jezik predstavljale celoto literarne komunikacije v neki dobi, more biti zato in s posameznimi modifikacijami pojem kulture, kot ga v koncipiranju literarnega sistema kot socialnega sistema zastavi Schmidt (1994: 202–260). V delni opoziciji s prototipično definicijo Tylorja (1871) – ta razume kulturo v najširšem, etnografskem pomenu besede, k njej pa prišteva vse življenjske oblike in z njimi povezane mišljenjske, jezikovne, vedenjske vzorce ter socialne, gospodarske, politične odnose z materialnimi produkti – ter v navezavi na Kroeberja,¹⁸ dosežke t. i. nove etnografije iz 50-tih let,¹⁹ strukturalne antropologije²⁰ in funkcionalistične šole²¹ (Malinowski, Radcliff-Brown, Spencer, Durkheim idr.) z D. W. Prompsom Schmidt prav tako upošteva razmerje individuum²²-socio-kulturno okolje ter vključenost vseh dejavnikov, ki tvorijo socialno mrežo in si delijo dejavniški kontekst, v *skupno kulturno shemo*. Kultura je po njegovem agregat kulturnih elementov, kodov, simbolnih redov; omrežje konceptov, ki si jih člani iste družbe delijo ter imajo vpliv na oblike, cilje in strategije njihovih socialnih akcij, najsi bodo individualne ali kolektivne. V socialni literarni komunikaciji so to strategije produkcije, distribucije, obdelave, recepcije. Od tod postaja jasno, da so dejansko vsi socialni sistemi prežeti s skupno, »normativno« kulturo. Dodati je treba, da Schmidt nikakor ne govori o enovitosti kulture, ampak o njeni diferenciranosti v delne programe,²³ vendar hkrati poudarja, da morajo biti posamezni programi v funkcionalno diferencirani družbi, ki večja odvisnost med deli, vseeno kompatibilni ter upoštevati bazični model resničnosti. Upoštevajoč njegovo klasifikacijo, kjer loči kulture glede na prostorsko razširitev, družbeno sprejemljivost,

¹⁸ Kulturo pojmuje kot vzorce »obnašanja in za obnašanje«, ki se posredujejo skozi simbole. Na eni strani so rezultat ravnanja, na drugi pa pogoji in usmerjevalci nadaljnjih ravnanj in komunikacij. V razmerah pospešene družbene diferenciacije, stalno se spreminjajočih informacijskih in komunikacijskih sistemov, se tudi kultura stalno spreminja (Schmidt, 1994: 207), tako da prihaja za razliko od Tylorjeve enovitosti v ospredje njena dinamičnost.

¹⁹ Kultura so v tem primeru mentalno razpoložljivi koncepti, modeli, s pomočjo katerih človek organizira in interpretira izkušnje. Izraža se v družbenih komunikacijah, njenih oblikah, temah. (isto: 208)

²⁰ Kultura kot zbir pravil, ki določajo, kako se odvijajo družbene komunikacije (isto), torej tudi literarna.

²¹ Malinowski posebej izpostavi funkcionalni vidik kulture kot aparata za reševanje problemov v okolju, ki pogojuje tako individualna kot kolektivna ravnanja. (isto: 210)

²² V konkretnem primeru je to literarnoproducentska vloga.

²³ Globlja je diferenciacija, manjša je možnost za obstoj skupnega programa.

socialnosistemsko specifiko, nosilce in oblike izražanja, bi bilo mogoče v konkretnem primeru govoriti o *skupni nacionalni kulturi oz. programu*. Ta predstavlja zbir mentalno razpoložljivih pravil, ki je del kolektivnega vedenja vse družbe. Zato določa, kako se v neki situaciji sprejemajo odločitve, usmerjajo ravnanja ter interpretirajo in organizirajo izkušnje. Pri slovenski nemški produkciji se omenjeno konkretno manifestira v nacionalno naravnavni produkcijski strategiji, ki se skupaj z večino sočasne slovenske produkcije vključuje v proces narodnega konstituiranja. Od tod se gradi most med slovensko in nemško produkcijo 19. in 20. stoletja, ki se zato skupaj znajdetata v središču raziskovalnega zanimanja.

V naslovu napovedana integracija nemške literarne produkcije na Slovenskem v okvir slovenske literarne vede je na ta način utemeljena tako s sociološke perspektive kot t. i. notranjih kriterijev produkcije, ki so v najožji zvezi s socio-kulturnimi dejavniki, ter skupnega kulturnega oz. nacionalnega programa, kakor je pojmovan v sistemski teoriji. Slednji predstavlja referenčni okvir sočasne slovenske in nemške produkcije ter ju umešča na skupni raziskovalni horizont. Kljub epistemološkim podlagam empirične sistemske teorije, kamor spada zavedanje o relativnosti lastnih spoznanj in uvid, da tudi tako literarno zgodovino pisje ni nič manj (s)konstruirano kot kakšno drugo – modelirano je namreč s strani agensa raziskovalnega kroga, ki je del postmodernih integracijskih procesov –, more tak prijem celostnejše opisati slovensko literarno življenje zlasti 19. stoletja ter zgraditi most med (ne)nacionalnimi literarnimi vedami.

Povzetek

Članek skuša izgraditi teoretsko podlago za vključitev nemške produkcije zlasti 19. stoletja na Slovenskem v okvire slovenske literarne vede. Najprej pregleda temeljne raziskave te produkcije v slovenistiki, zatem v slovenski germanistiki. Po tej poti prihaja do spoznanja, da kljub obsežnosti gradiva v prvi še vedno manjka trdnejša teoretsko-metodološka podlaga, s katero bi se dalo za razliko od germanistike, ki ji tega ni treba početi, v slovenističnem raziskovalnem krogu utemeljiti ukvarjanje s to literaturo. Temelji za uvodoma obljubljeni integraciji so v nadaljevanju izgrajeni v dveh korakih. Najprej so podani sociološki aspekti, ki se pomikajo k notranjim vidikom te produkcije, vse pa dobiva trdnejše referenčne okvire v schmidtovski konceptiji kulture kot skupnega nacionalnega programa. Ta je pojmovan kot model resničnosti, ki si ga člani iste družbe delijo in ima vpliv na oblike, cilje in strategije njihovih individualnih ali kolektivnih socialnih dejavnosti. V literarni komunikaciji so to strategije produkcije, ki se prav na ozadju skupnega kulturnega programa in skupaj z večino sočasne slovenske

produkcije vključujejo v splošni proces narodnega konstituiranja, zato se oba dela literarne produkcije najdeta v istem raziskovalnem fokusu.

Literatura

Birk, Matjaž. 2000. *...vaterländisches Interesse, Wissenschaft, Unterhaltung und Belehrung ...: Illyrisches Blatt (Ljubljana, 1819–1849), literarni časopis v nemškem jeziku v slovenski provinci predmarčne Avstrije*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.

---. 2003. Nemška zgodovinska povest na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja. *Slovenski roman/Mednarodni simpozij Obdobja – metode in zvrsti, Ljubljana 5.-7. december 2002*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 473–482.

Janko, Anton. 1995. Nemška literarna ustvarjalnost na Slovenskem: zgodovinski oris. Informativni kulturološki zbornik. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti FF. 319–333.

Hladnik, Miran. 1981. Slovenski ženski roman v 19. stoletju. *SR XXIX*. 259–296.

---. 1895. Svobodno po nemšem poslovenjeno (Popularni prevedeni žanri 19. stoletja). *France Prešeren v prevodih: Zbornik društva slovenskih književnih prevajalcev*, 8/9. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev. 191–199.

---. 1992. Vloga prevoda v slovensko-nemški literarni tekmi. *XXVIII. SSJLK, Zbornik predavanj*. Ljubljana: FF Univerze v Ljubljani. 109–19.

Kovač, Zvonko. 2005. *Međuknjiževna tumačenja*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

Miladinović Zalaznik, Mira. 2002. *Deutsch-slowenische literarische Wechselbeziehungen*. Ljubljana: Oddelek za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko FF.

Perenič, Urška. 2006. Teoretični nastavki v vključevanju nemškega opusa Luize Pesjak v okvir slovenske literarne vede – ...und doch geht es uns an. *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, 42. *SSJLK, Zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 244–247.

---. 2007. Nemško pesništvo Marie Luckmann (28. 8. 1864–5. 3. 1947) kot stereotipija slovenstva. *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, 43. *SSJLK, Zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 211–214.

---. 2008. Bela lisa na (nacionalnem) literarnozgodovinskem zemljevidu. *Riječ, God.* 4, sv. 2. 212–226.

Schmidt, Siegfried J. 1994. *Kognitive Autonomie und soziale Orientierung*. Frankfurt/Main: Suhrkamp. 202–260

Žigon, Tanja. 2001. *Nemško časopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Študentska založba.